

РИНОК СТРАХУВАННЯ ЗА ЧАСІВ ПАНДЕМІЇ INSURANCE MARKET DURING THE PANDEMIC

Севастьяненко О.В., старший викладач
кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Київський національний торговельно-економічний університет

Стаття присвячена значущості ринку страхування та перспективам його розвитку у секторі національної економіки України за часів поширення пандемії, спричиненої хворобою COVID-19.

У роботі досліджено інформаційні джерела національного рівня, пов'язані з розвитком страхової галузі у часи пандемії та до її початку. Висвітлено основні проблемні аспекти національної економіки, пов'язані із галуззю страхування. Розглянуто страхову галузь як елемент фінансово-кредитної системи держави та встановлено нормативно-правову базу її існування. Авторами встановлені останні тенденції ринку страхових послуг в Україні та перспективи його розвитку. У статті наведено проблемні аспекти, які були притаманні галузі страхування до початку світової пандемії та у момент її вирування.

Також у статті проаналізовано вплив економічної кризи, спричиненої поширенням хвороби COVID-19, на різні галузі національної економіки. Так, було встановлено що майже всі галузі національної економіки зазнали економічного спаду через карантинні обмеження, які були зумовлені поширенням пандемії. Сукупний вплив зовнішніх факторів спричинив значне навантаження і на страхову галузь, яка і до цього мала певні труднощі розвитку. Особливу увагу було приділено форс-мажорним обставинам, які були викликані стрімким поширенням пандемії. У статті окреслені основні внутрішні ризики для вітчизняної економіки через значне зростання дефіциту державного бюджету, яке було викликано обмеженням соціально-економічних відносин із метою стримування поширення пандемії. Як результат, авторами окреслено перспективи боротьби з пандемією та виходу з економічної кризи.

Окрему увагу приділено стану соціального забезпечення населення у галузі пенсійного фонду України та перспективам розвитку пенсійної реформи. Авторами зроблена спроба прогнозування розвитку страхової галузі у сфері пенсійного страхування. На основі проведеного дослідження висвітлені основні проблематичні аспекти галузі страхування та запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: страхування, економіка, економічна криза, COVID-19, карантинні обмеження.

The article is devoted to the importance of the insurance market and prospects for its development in the sector of the national economy of Ukraine during the spread of the pandemic caused by COVID-19.

The paper examines information sources at the national level related to the development of the insurance industry during the pandemic and before it began. The main problematic aspects of the national economy related to the insurance industry are highlighted. The insurance industry is considered as an element of the financial and credit system of the state and the regulatory framework of its existence is established. The authors identify the latest trends in the insurance market in Ukraine and prospects for its development. The article presents the problematic aspects that were inherent in the insurance industry before the global pandemic and at the time of its outbreak.

Also, the article analyzed the impact of the economic crisis caused by the spread of COVID-19 on various sectors of the national economy. Thus, it was found that almost all sectors of the national economy have experienced an economic downturn due to quarantine restrictions, which were due to the spread of the pandemic. The combined influence of external factors has caused a significant burden on the insurance industry, which has previously had some difficulties in development. Particular attention was paid to force majeure, which was caused by the rapid spread of the pandemic. The article outlines the main internal risks for the domestic economy due to the significant increase in the state budget deficit, which was caused by the restriction of socio-economic relations in order to curb the spread of the pandemic. As a result, the authors outlined the prospects of combating a pandemic and overcoming the economic crisis.

Particular attention is paid to the state of social security of the population in the field of the pension fund of Ukraine and the prospects for the development of pension reform. The authors made an attempt to predict the development of the insurance industry in the field of pension insurance. Based on the study, the main problematic aspects of the insurance industry are highlighted and ways to overcome them are suggested.

Key words: insurance, economy, economic crisis, COVID-19, quarantine restrictions.

Постановка проблеми. Питання розвитку національної економіки завжди було актуальним. Особливо гостро воно постало за часів пандемії, спричиненої хворобою COVID-19. Задля забезпечення соціальних потреб населення у разі форс-мажорних обставин весь цивілізований світ використовує страхову сферу економіки. Ця сфера зазнала чималого поширення і на території України, хоча і є низка проблематичних аспектів, які заважають повноцінному розвитку галузі. Через відсутність надійного страхового ринкового сегменту в момент форс-мажорних обставин, якими можна вважати пандемію, спричинену COVID-19, державі доволі важко забезпечити свої зобов'язання перед соціально незахищеними верствами населення. На думку авторів, у ситуації, яка склалася, потрібно усвідомити необхідність більш надійного розвитку страхового сектору в Україні, про що і йтиметься у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку сфери страхування в країні активно досліджувалися в останні десятиліття. Як правило, більшу увагу цьому питанню приділяють саме під час економічних потрясінь. Це пов'язано з тим, що саме в часи кризи державі доволі важко виконувати свої зобов'язання, пов'язані із соціальним забезпеченням населення. Так, страхуванню за різними сферами галузей країни приділяли увагу такі науковці, як:

Н. Якібчук, І. Сирота, О. Єфімов, Е. Стась, А. П'ясецька, Т. Кравченко, В. Сірнова, Є. Поліщук, О. Познякова, Л. Шостак та багато інших. Питання страхування набуло чималого інтересу серед науковців саме під час поширення пандемії, спричиненої хворобою COVID-19.

Мета статті – висвітлення галузей національної економіки, які зазнали чималого обмеження через поширення пандемії, що призвело до зменшення обсягів грошових потоків та завдало важкого удару по сфері національного страхування. Встановлення ролі страхової сфери у структурі національної економіки, окреслення проблем цієї галузі та перспектив її розвитку в тенденціях, які складаються на національному ринку.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі наведено розмаїття дефініцій терміна «страхування». Широта і багатогранність страхування, що включає фінансовий, юридичний, соціально-економічний аспекти, ускладнює формулювання універсального визначення цієї категорії. На думку О.Н. Єфімова, страхування являє собою економічну категорію, систему форм і методів створення цільових грошових фондів і їх використання для відшкодування втрат, які настали в результаті різних несприятливих явищ, а також із метою надання допомоги громадянам у разі настання певних життєвих подій [1].

Поширення пандемії COVID-19 поставило під сумнів надійність світової фінансової системи загалом та національної зокрема. У сучасний період всі країни світу без винятку шукають оптимальні шляхи поліпшення економічного стану та соціального захисту населення. Одним із напрямів, який вважається найбільш перспективним, є розвиток обов'язкового недержавного соціального страхування. Цей напрям має на меті масове залучення недержавних установ у сферу страхування. Водночас посилення недержавної форми власності не дає повноцінної гарантії захисту майнових інтересів різних суб'єктів у разі настання страхових випадків.

Пандемія COVID-19 вже зараз набула такого потужного впливу на світову економіку, що жоден суб'єкт господарювання, навіть із потужним фінансовим інструментом, не в змозі витримати такого економічного навантаження без залучення державної підтримки. На думку авторів, за умови розвиненої системи страхування населенню та суб'єктам господарювання було б набагато легше вистояти у часи економічного потрясіння. Це пов'язано з тим, що метою організації страхової справи має бути саме забезпечення захисту майнових інтересів різних суб'єктів у разі настання страхових випадків. Водночас, якщо розглядати компанії, які надають послуги зі страхування, як суб'єкти господарювання, то можна стверджувати, що їх основною метою є збільшення капіталізації компанії або одержання прибутку. Тому інституції державної влади необхідно чітко контролювати діяльність страхових компаній, навіть якщо вони перебувають у приватному секторі.

Водночас страхування вже зараз є досить потужною ланкою фінансово-кредитної системи держави, яка практично ні в чому не поступається банківській сфері. Галузь страхування по праву вважається однією з найбільш інтегрованих форм фінансової діяльності через те, що розвиток національних страхових ринків є неможливим без співпраці з міжнародною системою страхування [2]. Незважаючи на доволі низький рівень поширення страхування серед населення, ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній в Україні становить на 31 березня 2020 року становила 225 [3].

Функціонування страхових компаній історично є громадською формою функціонування страхового фонду, яка являє собою відокремлену структуру, що здійснює укладання договорів страхування та їх обслуговування. Договором страхування є угода, як правило, у письмовій формі, між страхувальником і страховиком, яка передбачає, що останній бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику. У свою чергу страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору. Основним нормативно-правовим актом України, який врегулює правові відносини стосовно цієї галузі, є Закон України «Про страхування».

Недосконале законодавство, брак належного регулювання та нагляду за діяльністю та ринковою поведінкою страхових компаній і посередників навіть без пандемії давали чималі збої у системі страхування. А поширення пандемії COVID-19 ще більше підсилило накопичення системних проблем у галузі страхування, які потребують негайного вирішення.

Однією з основних проблем є те, що наявна система оцінки фінансового стану страховиків не дає змоги регулятору своєчасно отримувати об'єктивні дані про діяльність компанії та вчасно реагувати на проблеми із платоспроможністю. Унаслідок цього регулятор не має необхідних механізмів контролю за виконанням вимог щодо платоспроможності страховиків.

Також більшість страхових компаній в Україні працює без чіткої стратегії розвитку та бізнес-моделі. Особливості

ціноутворення приводять до формування концентрованої структури страхового портфеля, недиверсифікованості продуктів та ризиків страхування. У результаті демпінг страхових компаній ще більше поглиблює проблеми на ринку.

На жаль, недосконалім є і відображення фінансових результатів страхових компаній. Зокрема, значну частку страхових премій насправді становлять комісійні винагороди агентам. Страхові тарифи за багатьма напрямками страхування не є економічно та статистично обґрунтованими, а тому не дають змоги покривати всі потенційні страхові виплати. Проблеми з ліквідністю через погану якість портфеля активів стимулює страхові компанії знижувати виплати. Валовий прибуток від операцій страхування переважно спрямовується на покриття досить значних операційних витрат. Сукупність перелічених факторів призводить до того, що сектор страхування здебільшого операційно неефективний.

Нині немає дієвих національних механізмів контролю за належним розкриттям структури власності страхових компаній, не встановлено належних стандартів та вимог щодо ділової репутації власників та осіб, які виконують ключові функції у страхових компаніях, немає структурованого підходу до побудови корпоративного управління та системи внутрішнього контролю [4]. Загалом усі перелічені проблеми призводять до низької довіри з боку суспільства, що не дає можливості повноцінного розвитку цього сектору економіки, який є як ніколи важливим у момент непередбачуваних ситуацій, до яких можна віднести і пандемію, спричинену COVID-19.

Майже кожна галузь національної економіки зазнала впливу карантинних обмежень, що призвело до часткового або повного зупинення діяльності. Особливо помітний удар пандемією було завдано у галузі туристичного обслуговування, транспорту та багатьох інших, дохід від роботи з якими становить значну частину загального обороту великих страхових компаній. Основна діяльність бізнесу в умовах ринкової економічної моделі пов'язана завжди із серйозними інвестиціями, які потребують значних фінансових зобов'язань. У період економічного занепаду компанії, які мають фінансові зобов'язання перед кредиторами, страждають від неможливості забезпечити власні витрати, а це – прямиий шлях до банкрутства.

Сукупний вплив наведених вище факторів створив однозначну ситуацію: традиційні страхові компанії з початком COVID-19 опинилися у дуже скрутному становищі. Відбулося падіння попиту на послуги, масштабне скорочення клієнтської бази. На жаль, багато суб'єктів господарювання не змогли вижити в таких умовах, а ті, хто ще тримається, втрачають частку ринку. Загалом темпи розвитку світової та національної економіки значно впали за останній рік. Так, рівень ВВП України за підсумками міністерства економіки у 2020 році знизився на 4,8% [5].

Нині світ переживає початок третьої хвилі пандемії COVID-19. Уже зараз чітко можна стверджувати, що людство виявилось не готовим до такого стрімкого розвитку подій, спричинених пандемією. На жаль, сучасна економічна модель виявилася недолугою перед викликами пандемії, спричиненої COVID-19. Сучасні економічні відносини передбачають експортно-імпорتنу залежність країни, що стало чималою проблемою у час поширення хвороби. Водночас багато країн світу зуміли переорієнтуватися на внутрішнього споживача, що коштувало їм чималих фінансових втрат.

За результатами дослідження департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування найбільш значущим внутрішнім ризиком для вітчизняної економіки, виявилось значне зростання дефіциту державного бюджету та касових розривів у пенсійному фонді України, інших фондах державного соціального страхування [6]. Так, за даними постанови Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року, прогнозований дефіцит

бюджету пенсійного фонду України на 2021 рік становить 21,723 млрд грн. [7].

Останні новини свідчать про намір держаної влади на основі страхування забезпечувати потенційних пенсіонерів у майбутньому пенсіями. Водночас це твердження є не зовсім економічно обґрунтованим. Навіть якщо припустити, що українці почнуть віддавати частину коштів на страхування задля отримання у майбутньому достойного рівня пенсійного забезпечення, то держава буде вимушена проводити інвестування акумульованих фінансових інструментів у галузі, які б могли у довгостроковій перспективі покрити витрати. Автори дослідження не бачать теоретичної можливості нині вкладати кошти від імені держави на території України задля покриття своїх зобов'язань у майбутньому перед потенційними пенсіонерами [8]. Таке судження пов'язано з тим, що, розглядаючи перспективи розвитку національної економіки у разі створення страхових пенсій для населення, особливу увагу слід приділити потенційній можливості девальвації національної валюти. У разі знецінення національної валюти можна стверджувати, що держава буде не в змозі виконати свої зобов'язання перед населенням.

Одним із можливих варіантів реалізації страхових пенсій є інвестування акумульованих коштів в іноземні корпорації. Водночас таке рішення викликає занепокоєння щодо питання національного суверенітету. Також ніхто не дає гарантій того, що міжнародні корпорації, у які будуть інвестовані кошти, не збанкрутують, що в сучасних ринкових умовах є цілком поширеною практикою.

В умовах ринкової економіки, фундаментальною основою якої є право власності, держава фактично позбавляється права власності на предмет виробництва. Такий економічний напрям зумовлює той факт, що держава в особі своїх органів та від імені українського народу не може впливати на процес розподілу та перерозподілу додаткової вартості генерованої власниками землі та капіталу, реалізуючи предмет виробництва. Таке нерівномірне розподілене фінансове забезпечення населення приводить до формування різних його прошарків. За такої економічної моделі більшість населення країни не в змозі самостійно забезпечити своє майбутнє, що створює практичну необ-

хідність держави брати на себе відповідальність стосовно забезпечення мінімальних соціальних економічних потреб такої категорії населення.

На думку авторів, кращим варіантом у ситуації, яка складається, є признання державою того факту, що вона не буде в змозі забезпечити своє населення пенсійними виплатами у повному обсязі, що і зробив Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль [9]. Водночас, враховуючи принцип справедливості та рівності громадян, на думку авторів, буде доречно виплачувати усім громадянам пенсійного віку соціальні виплати (пенсії) в однаковому розмірі для всіх, навіть якщо вони будуть мінімальними. Такі виплати мали б задовольняти базові потреби населення, що б не суперечило нормам Конституції та марального права.

Висновок. Галузь страхування активного розвивалась у секторі національної економіки задовго до початку пандемії, яка спричинила значну економічну кризу. Водночас, на думку авторів, необхідно негайно подолати недоліки, які заважають повноцінному розвитку цієї сфери. Першими кроками можуть бути: покращення національних механізмів контролю за належним розкриттям структури власності страхових компаній; встановлення належних стандартів та вимог стосовно ділової репутації керівництва страхових компаній; створення структурованого підходу до побудови корпоративного управління та системи внутрішнього контролю суб'єктів страхової діяльності.

Також страхова діяльність, як і будь-яка інша сфера економіки держави, має бути підтримана у важкі економічні часи, спричинені пандемією, задля того, щоби принаймні зберегти той потенціал галузі, з яким країна перебувала до початку пандемії. На думку авторів, у довгостроковій перспективі саме галузь страхування може стати тим індикатором, на який міг би орієнтуватися Уряд у процесі розроблення довгострокової економічної стратегії країни.

У форс-мажорних обставинах, якими можна по праву вважати пандемію, значного впливу зазнають саме соціально незахищені верстви населення, тим самим створюється підвищений тиск на фінансову систему країни. На думку авторів, розвинений ринок страхової сфери міг би частково полегшити удари форс-мажорних обставин по національній економіці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ефимов О.Н. О базовых понятиях страхования. *Взаимодействие государства и страховых организаций: проблемы и перспективы развития: материалы Междунар. страхового форума*. Перм. гос. ун-т. : Пермь. 2011. С. 32–39.
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. *Державний сайт України* : веб-сайт. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення 10.03.2021)
3. Ринок страхових послуг в Україні. *Yasno Research & Consulting Group* : веб-сайт. URL: http://yasno-group.com/ua/проекти/прикладди_наших_робіт/ринок_страхових_послуг_в_україні/ (дата звернення 10.03.2021)
4. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні». *Національний банк України* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення 11.03.2021)
5. За підсумком року ВВП впав на 4,8% – Мінекономіки. *Слово і діло* : веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/12/29/novyna/ekonomika/pidsumkom-roku-vvp-vpade-48-minekonomiki#:~:text=За%20підсумком%20року%20ВВП%20впав%20на%204%2C8%25%20-%20Мінекономіки&text=Падіння%20економіки%20України%20за%20підсумками,що%20відповідає%20раніше%20заявленому%20макропрогнозу> (дата звернення 11.03.2021)
6. Україна у 2020-2021 роках: «НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ КОНСЕНСУС-ПРОГНОЗ». *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування*. 2020. № 51. URL: <http://www.me.gov.ua/> (дата звернення 12.03.2021)
7. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2021 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2021-%D0%BF#n8> (дата звернення 12.03.2021)
8. Середня пенсія до 7 тисяч гривень. *УКРІНФОРМ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3205010-seredna-pensia-do-7-tisac-lazebna-zaavila-pro-rozroblenu-sistemu.html> (дата звернення 12.03.2021)
9. Правда й чутки про наші майбутні пенсії. *УКРІНФОРМ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3113745-pravda-i-cutki-pro-nasi-majbutni-pensii.html> (дата звернення 12.03.2021)